

MOISE CORDOVERO

PALMIERUL DEBOREI

Traducere din limba ebraică, prefață și note:

LUCIAN-ZEEV HERȘCOVICI

EDITURA HERALD

București

CUPRINS

Prefață de Lucian-Zeev Herșcovici	7
-----------------------------------	---

TOMER DVORA PALMIERUL DEBOREI

CAPITOLUL I	23
CAPITOLUL II	55
CAPITOLUL III	71
CAPITOLUL IV	79
CAPITOLUL V	85
CAPITOLUL VI	101
CAPITOLUL VII	105
CAPITOLUL VIII	111
CAPITOLUL IX	117
CAPITOLUL X	127
Note	135

PREFAȚĂ

Tomer Dvora (Palmierul Deborei) este o lucrare clasică ce reunește învățătura Cabalei cu etica. De aceea, ea poate fi citită de oricine, specialist și nespecialist, iubitor al unei lecturi educative, om tradițional și om modern. Și putem adăuga: evreu și persoană de orice altă religie sau ateu, însă dornic de a cunoaște, de a înțelege iudaismul, gândirea și morala iudaică. O carte destinată inițial evreilor învățați în *Tora*, dar care astăzi este potrivită tuturor, ajungând să fie menită să prezinte gândirea iudaică atât evreilor, cât și tuturor oamenilor – o adevărată punte către iudaism. O carte scrisă în secolul al XVI-lea, dar care este utilă până astăzi, interesantă pentru oamenii secolului al XXI-lea. O carte care reunește spiritualitatea cu viața zilnică.

Pentru a ne susține afirmația de mai sus, adăugăm că în iudaism, credința este legată de tradiție, de viața de zi cu zi a evreului. Nu întâmplător cuvântul ebraic "qabala" înseamnă nu numai cabala în sensul cunoscut publicului, ci și tradiție, provenind de la rădăcina ebraică ק.ב.ל (Q. B. L.), de la care provine și verbul ebraic "leqabel", a primi. Pentru că tradiția este primită, transmisă din generație în generație prin viu grai. Nu este vorba numai de mistică și filozofie, ci și de viața practică, bazată pe tradiția le-

gislativă iudaică, normele *halahice*. Unii comentatori au afirmat că învățații din Talmud (*tanaim* și *amoraim*, *rabanim*, respectiv rabini, în sens de învățători), precum și cei care au urmat încheierii înregistrării în scris a Talmudului, au înțeles că neamul lui Israel nu va putea rămâne în viitor în țara lui, Ereț-Israel, și au făcut totul pentru a-i crea posibilitatea de a supraviețui din punct de vedere fizic, cultural și religios în alte țări, sub forma unor comunități diasporice. Calea supraviețuirii era educația și păstrarea tradiției în viața zilnică. Un comentator spunea că iudaismul începe din bucătărie, referindu-se la tradiția normelor *halahice* privind alimentația (*kașrut*). În acest caz este vorba despre tradiții bazate pe comandamente ale *Torei*, dar explicate și comentate de-a lungul mai multor generații de învățați: *Tora Scrisă* (*Pentateuhul*, din cadrul Bibliei ebraice), adevărata piatră unghiulară a iudaismului, oferă informații extrem de concentrate care trebuie explicate și completate în conformitate cu litera legii. Unii comentatori merg și mai departe, afirmând că *Tora Orală*, respectiv tradiția dezvoltată în *Talmud*, ar fi fost dată neamului lui Israel cu mult înaintea Revelației sinaitice, deci înaintea predării *Torei Scrise*. Explicația este că Dumnezeu, Creatorul Lumii, a încheiat un legământ cu Abraham (Avraam), părintele poporului evreu și al monoteismului, el însuși primul monoteist și primul evreu. Au urmat legămintele încheiate de Dumnezeu cu Isaac (Ițchak), fiul și moștenitorul lui Abraham și cu Iacob (Iakov), fiul și moștenitorul lui Isaac. Acești trei patriarhi, părinții neamului lui Israel, au respectat normele legislative iudaice (*halahot*), deși *Tora Scrisă* încă nu fusese

predată lui Israel, Revelația sinaitică având loc mult mai târziu. Însă tradiția primită de cei trei patriarhi a fost transmisă mai departe, din generație în generație, pe cale orală. Mai târziu, marii cabaliști au primit tradiția și au dezvoltat-o, adăugând explicații suplimentare necesare înțelegerii textului *Torei Scrise*, precum și a cărților profeților și scrierilor hagiografice. Istoricii iudaismului și ai antichității iudee au demonstrat că literatura din perioada redactării cărților prezente în Biblia ebraică era mult mai bogată decât este cunoscut. Ca mărturie stă așa-numita „literatură intertestamentară”: literatura apocrifă păstrată (o parte a căreia a fost introdusă în Biblia creștină în cadrul *Vechiului Testament*, de fapt – corect – a „Vechiului Legământ”), precum și alte cărți, păstrate integral sau parțial, ca și mărturii asupra altor profeți și altor cărți, probabil pierdute.

Conform părerilor unor cercetători și ale unor interpreți ai Bibliei ebraice, în variata codificată a acesteia au fost introduse numai cărțile profeților și scrierile hagiografice ale căror afirmații au fost considerate de către codificatori ca fiind utile pentru generațiile viitoare. Literatura de comentariu și explicație, literatura juridică *halahică* și literatura alegorică bazată pe legende povestite cu scop explicativ a continuat după încheierea înregistrării în scris a *Talmudului*, completând lucrurile cunoscute din iudaism – și continuă până în prezent. În acest cadru a apărut Cabala ebraică. Ea a cunoscut o perioadă de înflorire în secolul al XVI-lea, un centru important al ei fiind în orașul Safed (în limba ebraică: *Ṭfat*, sau *Tzfat*) din Pa-

lestina („Ereț Israel”), deși ea apăruse mult înainte. Orașul Safed a devenit cunoscut ca „orașul sfânt al cabaliștilor”. Mai târziu, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu apariția studiilor iudaice moderne sau a „științei iudaismului”, cercetarea Cabalei (în sens de mistică iudaică), precum și a filosofiei iudaice, care apar uneori reunite la cabaliștii din secolul al XVI-lea, a devenit o ramură a acestei discipline.

Autorul cărții *Tomer Dvora* este Rabi (rabinul, învățătorul) Moise (Moșe) Cordovero, cel mai mare cabalist din orașul Safed dinainte de Rabi Isaac Luria („Așkenazy Rabi Ițchak”). Rabi Moise Cordovero s-a născut probabil în anul 1522, însă anul nașterii sale nu este cunoscut cu exactitate. La fel stau lucrurile în privința locului nașterii sale. Ceea ce se știe este că numele tatălui său era Iacob și că provenea dintr-o familie importantă de evrei de origine *sefardă* (spaniolă), probabil originară din orașul Cordoba, după cum arată numele său. El este cunoscut în lumea evreilor învățați în *Tora* după prescurtarea numelui, bazată pe inițiale, *RaMaK* (רמ"ק R.M.K., respectiv Rabi Moșe Kordovero). Ceea ce este cunoscut biografiilor lui este faptul că a locuit majoritatea vieții în orașul Safed, unde a și murit, la vârsta de numai 48 de ani, în vara anului 1570.

Un biograf și un cercetător israelian important al operei lui Rabi Moise Cordovero este Yosef Ben-Shlomo, care îl prezintă în lucrarea *Torat haElohut șel Rabi Moșe Qordovero*, în limba ebraică (*Teologia mistică a lui Rabi Moise Cordovero*), apărută la Ierusalim în anul 1965 și re-

tipărită în anii 1986 și 2011. În introducere, acest autor se referă și la alți cercetători ai Cabalei care au analizat biografia și opera lui Rabi Moise Cordovero, ale căror studii au precedat lucrarea sa, precum E. Gunzig, H. E. Kaufmann, S. Gelbhaus, L. Jacobs, S. A. Horodetzky, Gershom Scholem.

Rabi Moise Cordovero a fost discipolul renumitului Rabi Iosif Caro (Yosef Karo), codificatorul legislației iudaice (autorul cărții *Șulchan Arukh*) în domeniul *halahic*. Deși Cordovero nu este renumit în calitate de specialist în domeniul *halahic*, se știe că a fost *dayan* (= judecător rabinic), precum și șef al unei *ieșive* (= academie talmudică), deci profesor de *Tora*, la Safed. El s-a bucurat de prețuirea maestrului său. Rabi Moise Cordovero a învățat Cabala cu cumnatul său mai vârstnic, Rabi Șlomo Alkabetz, ajungând să-și întreacă maestrul. La rândul său a avut numeroși discipoli, printre aceștia numărându-se Rabi Elia de Vidas, cel care ne-a lăsat importanta lucrare cabalistică intitulată *Reșit Chokma* („Începutul Înțelepciunii”); se spune de asemenea că celebrul cabalist Isaac Luria, venit la Safed cu puțin timp înaintea morții lui Rabi Moise Cordovero, i-ar fi fost discipol.

Gândirea lui Cordovero a fost influențată atât de mistică din cartea *Zohar*, cât și de filosofia raționalistă a lui Rabi Moșe ben Maimon (Moise Maimonide). Rabi Moise Cordovero a lăsat multe scrieri, unele publicate, altele rămase în manuscris. Cea mai renumită dintre scrierile lui este *Pardes Rimonim* (Livada cu rodii), care sistematizează și prezintă gândirea cabalistică de până atunci. El a termi-

nat această carte în anul 1548. Cartea *Eilima Rabbati* este o prezentare explicativă a celor zece *sefiroturi* din Cabala. După părerea cercetătorului israelian Yosef Ben-Shlomo, gândirea lui Rabi Moise Cordovero prezintă în această carte este mai religioasă, mai teistă decât cea înfățișată în *Pardes Rimonim*, în care avem de-a face cu o gândire filosofică panenteistă.

Alte lucrări ale lui Rabi Moise Cordovero sunt:

Or Yaqar (un comentariu la cartea *Zohar*); *Or Ne'èrav* (o introducere în Cabala, destinată învățăceilor interesați de a o cunoaște și de a o studia); *Sefer Gherușin* (un număr de amendamente înnoitoare asupra Cabalei, datorate atât lui, cât și prietenilor lui, compuse atunci când au plecat din orașul Safed pentru a se ruga la mormintele învățaților evrei din perioada Mișnei și Talmudului, respectiv ale „dreptilor”); *Tefila leMoșe* (un *sidur*, respectiv o carte de rugăciune zilnică, însoțită de comentarii bazate pe gândirea cabalistică); *Și'ur Qoma* (o prezentare a structurii lumilor și a celor zece *sefiroturi* din Cabala); *Peruș Seder haAvoda beYom haKipurim* (o prezentare comentată a rugăciunii de Yom Kipur, ziua expierii și a pecetluirii soartei fiecărei ființe omenești în calendarul ebraic, zi de post, la 10 ale lunii ebraice Tișrei);¹ *Tomer Dvora* (un tratat de morală

¹ „Ajunul lunii noi, care a devenit, pentru cei pioși, o zi de pocăință și de post, după tradiția introdusă de cabalistul Moise Cordovero la Safed în sec. al XVI-lea. Cabaliștii considerau că declinul lunii simboliza exilul Șehinei și scăderea puterii sfințeniei în timpul exilului, renașterea ei urmând să fie simbolul întoarcerii la perfecțiune în momentul Izbăvirii”. (*Dicționar enciclopedic de iudaism*, trad. Viviane Prager, C. Litman, Tîcu Goldstein, Editura Hasefer, 2000, București.).

considerat de unii cercetători ca fiind unul din capitolele cărții *Eilima Rabbati*).

Cartea *Tomer Dvora* este una dintre cele mai populare și mai răspândite scrieri de etică și spiritualitate iudaică. Titlul ei provine de la două versete din Biblia ebraică:

– „Și [triburile lui Israel] au venit la Eilim, iar acolo erau douăsprezece izvoare de apă și șaptezeci de palmieri și au poposit acolo lângă apă” (cartea biblică *Șemot* = *Exodul* XV, 27);

– „Și ea [Dvora] șade sub palmierul Dvorei [aflat] între [localitățile] Harama și Beit-El de pe Muntele Efraim, și fiii lui Israel veneau la ea la judecată” (cartea biblică *Șoftim* = *Judecătorii* IV, 5).

În limba ebraică, echivalentul cuvântului palmier este „tomer”. Numele ebraic Dvora este pronunțat sub forma Debora în limbile europene. „Palmierul Deboarei” era un palmier real, sub care profetesa și judecătoarea Debora (Dvora) obișnuia să șadă, pentru a judeca pricinile între fiii lui Israel. Unii comentatori interpretează textul celui de-al doilea verset și în altă formă: ar putea fi vorba de palmierul la rădăcina căruia fusese înmormântată o altă Dvora, care a precedat-o pe judecătoare, respectiv doica lui Rivka (Rebeca), soția patriarhului Isaac. Oricum, titlul cărții *Tomer Dvora* (*Palmierul Deboarei*) provine de la aceste două versete biblice.

Această carte a fost tipărită pentru prima oară la Veneția (Italia) în anul 1589 de către fiul lui Moise Cordovero, Ghedaliya, în colaborare cu Moise Basola. Ambii erau

învățați în *Tora*. Era o publicare postumă, pe baza manuscrisului autorului. *Tomer Dvora* a cunoscut numeroase ediții și traduceri: în luna octombrie 2014, în catalogul Bibliotecii Naționale a Israelului de la Ierusalim erau înregistrate 110 ediții ebraice ale ei. Multe dintre aceste ediții au fost publicate din considerente practice, fiind destinate elevilor de *ieșiva*; unele dintre ele au apărut în ultimii 25 de ani. De asemenea, există cel puțin două traduceri (și patru ediții) în limba engleză, precum și câte o traducere în limbile franceză, spaniolă și germană, toate relativ recente, uneori însoțite de textul ebraic și de note explicative într-o formă academică, alteori publicate sub forma unei ediții populare. Numărul relativ mare de ediții recente, precum și traducerile, de asemenea recente, indică o redescoperire a acestei cărți de către publicul intelectual și mediu preocupat de spiritualitate și de morala socială, precum și o creștere a interesului asupra filosofiei, eticii și gândirii mistice iudaice.

Traducerea în limba română a acestui text este prima de acest gen. Deoarece textul original ebraic este concentrat, sintetic, iar sintaxa limbii ebraice rabinice a secolului al XVI-lea este diferită de sintaxa limbii române contemporane, am fost nevoiți să traducem unele expresii prin perifraze și să adăugăm unele cuvinte explicative care nu denaturează sensul originalului, ci îl explică. Uneori, am introdus aceste cuvinte explicative în paranteze pătrate. Ne-am străduit să realizăm o traducere literară, pe înțelesul tuturor cititorilor, fie versați în ceea ce privește spiritualitatea iudaică, fie lipsiți de asemenea cunoștințe.

TOMER DVORA

PALMIERUL DEBOREI

CAPITOLUL I

Omul drept îl va imita pe Creatorul său și astfel va ajunge la secretul Înfațișării Divine, la chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Dacă însă se va asemana cu El numai la chip, dar nu și la fapte, chipul lui va fi înșelător, iar despre acel om se va spune: „chip frumos și fapte urâte”. Pentru că esența chipului și înfațișării dumnezeiești ale unui om o reprezintă faptele lui; altfel, la ce îi va servi aspectul fizic de înfațișare divină, chipul ca un model fizic al Creatorului, dacă faptele sale nu le vor imita pe cele ale Creatorului? De aceea este propriu omului să imite faptele *sefirei Keter* (Coroana)[1], care sunt cele Treisprezece Atribute ale Milei Supreme[2], la care se face aluzie în secret în cartea profetului *Mikha* VII, 18-20[3]:

„Cine este Dumnezeu ca Tine, care iartă păcatul și trece cu vederea fărădelegea rămașiței poporului Său Israel? El nu și-a ținut mânia pentru veșnicie pentru că El iubește binefacerea, Lui Îi place să Își respecte jurământul, El Își respectă jurământul întotdeauna. Din nou El va avea milă de noi, ne va iubi, va

face să piară greșelile noastre; și Tu vei arunca toate păcatele lor în fundul mării. Și îndeplinește promisiunea pe care ai făcut-o urmașilor lui Iacob, făgăduința pe care ai făcut-o urmașilor lui Abraham, după cum ai jurat strămoșilor noștri în zilele de demult”.

Prin urmare, este inerent ca aceste Treisprezece Atribute să fi găsite [în om]. Și acum le vom explica prin fapte, pe care dacă un om le va face, va fi spre binele lui.

1) CINE ESTE DUMNEZEU CA ȚINE

Această invocație se referă la Dumnezeu, Binecuvântat fie El, ca la un rege îngăduitor, care îndură jignirea într-o formă ce depășește gândirea omenească. Fără îndoială că nimic nu este ascuns vederii Lui; și mai mult decât atât, nu este nici o clipă în care omul să nu fie hrănit și întreținut de virtutea puterii Divine care i-a fost dată.

Și iată, vei descoperi că nici un om nu a păcătuit vreodată împotriva lui Dumnezeu fără ca Dumnezeu să-i dea puterea existenței și forța de a-și mișca organele trupului; și chiar dacă respectivul păcătuiește, Dumnezeu nu-l face să se abțină de la acest lucru; dimpotrivă, Dumnezeu, Binecuvântat fie El, îndură o

asemenea insultă și continuă să-i dea posibilitatea de a-și mișca organele trupului; și în acea clipă el, omul, folosește acea putere pentru greșeală și păcat și îl supără pe Dumnezeu, Binecuvântat fie El, iar El suferă.

Și – Doamne ferește – nu vei putea spune că Dumnezeu nu ar putea în acea clipă să înceteze de a-i da putere omului care păcătuiește, uscându-i mâinile și picioarele, așa cum i-a făcut lui Ieroboam^[4] (cartea biblică *Melakhim A = I Regi XIII*, 4). Și cu toate acestea, deși Domnul are puterea de a lua înapoi forța revărsată pe care i-a dat-o omului și îi poate spune: „Pentru că păcătuiești împotriva Mea, păcătuiește cu ceea ce îți aparține ție și nu cu ceea ce îmi aparține Mie” – El nu-și încetează milostenia față de omul respectiv și îndură ofensa cu răbdare și continuă să-i dea putere și milostenie omului. Orice s-ar spune, aceasta reprezintă o insultă primită de El, pe de o parte – și un act de toleranță, pe de altă parte.

Și de aceea îngerii slujitori îl numesc pe Dumnezeu, Binecuvântat fie El, Regele Vrednic de Milă (cartea *Pirkei Heikhalot = Capitolele Palatelor*, capitolul XXV)^[5]. Și acesta este înțelesul expresiei „Cine este Dumnezeu ca Tine”; Tu, Dumnezeule, ești binefăcător în bunătatea Ta, având puterea de a Te răzbuna și de a pretinde partea Ta, dar totuși ești răbdător și îndurător atunci când ești insultat, ai răbdare să aștepți până când omul se va pocăi și va porni pe calea cea dreaptă.

Iată, acesta este un atribut după care omul trebuie să se comporte: mă refer la toleranță; și chiar dacă este insultat într-un grad asemănător celui menționat mai sus, el nu trebuie să renunțe la bunăvoință față de cel care l-a insultat, ci să i-o acorde.

2) CARE IARTĂ GREȘALA

Acest atribut este mai important decât precedentul, fiindcă atunci când un om face o greșală el se transformă într-o ființă distrugătoare, așa cum este scris în cartea *Pirkei Avot (Îndemnuri părintești)* LXXXIV, 13^[6]: „Cel care săvârșește o singură greșală capătă un acuzator”, iar acest acuzator vine în fața lui Dumnezeu, Binecuvântat fie El, și spune: „Cutare mi-a făcut așa și așa”.

Dar nici o ființă nu există în lume decât datorită faptului că Dumnezeu, Binecuvântat fie El, îi dă viață – și atunci cum se poate afla această ființă distrugătoare în fața Lui și ce o întreține? Legea strictă ar justifica faptul că Dumnezeu, Binecuvântat fie El, ar putea pretinde: „Eu nu întrețin ființe distrugătoare, păcătoși; n-are decât să plece, să se ducă la cel căruia i-a făcut ceea ce i-a făcut și să fie întreținut de el”; iar ființa distrugătoare, păcătosul, ar pleca imediat din fața Domnului și El i-ar lua viața, sau l-ar despărți de resursa spirituală, sau l-ar pedepsi așa cum merită, până când și-ar înceta existența.